

Žahorán Csaba

NAGY-ROMÁNIA ÉS REGIONALIZMUS

*Sextil Pușcariu cikksorozata az erdélyi kérdésről**

Az ún. „erdélyi kérdés” rendszerint magyar–román ügyként jelenik meg a honi közbeszédben és szakirodalomban, amely Erdély állami hovatartozásáról (önálló, Magyarország vagy Romániához tartozó Erdély), vagy a régió nemzetiségi viszonyairól szól.¹ Ez egyrészt lakosságának kevertségéből következik,² másrészt abból a körülményből, hogy két szomszédos állam- és nemzetépítés vetélkedett érte már a 18–19. század fordulója óta. Ennek ellenére az éppen birtokon belül lévő domináns többségi elitek – 1867–1918 között Budapest, 1919 után pedig Bukarest vezetésével – általában egyoldalon kezelték Erdély kérdését. Noha tudatában voltak az erdélyi nemzetiségi viszonyok bonyolultságának (azokat nem is hagyhatták figyelmen kívül), mégis hajlamosak voltak kizárólag saját nemzet- és államépítési programjukra koncentrálni, az egységesítéssel járó modernizációs koncepciókba pedig nem fértek bele a kisebbségi törekvések. Azok legfeljebb leküzdendő akadályként jelentek meg a mindenkori központ számára, amely általában nem is partnerként, hanem kizorítandó ellenfélként tekintett a kisebbségi elitekre. Noha mind a dualista Magyarországon, mind Nagy-Romániában történtek kísérletek a kisebbségi elitcsoportok politikai integrálására, a felajánlott engedmények többnyire nem elégítették ki azokat, így rendszerint a politikai élet periferiájára szorultak. Ennek következtében – bár számbeli vagy gazdasági-társadalmi súlyuk nagyobb részvételre jogosította volna fel őket az ország életében – a különféle államépítési koncepciókat is nélkülük vitatták meg a többségi elitek.³ Jelen dolgozat is egy ilyen, tulajdonképpen a kisebbségek „feje fölött” zajló vitát kíván röviden bemutatni egy korabeli cikksorozat alapján. Mindössze egy kis epizódot villant fel Nagy-Románia regionalista mozgalmainak komplex kérdésköréből, amelynek alapos tisztázásához elengedhetetlen az egyes részletek, szereplők és az egész társadalmi-politikai környezet megvizsgálása.

* Jelen dolgozat elkészítéséhez Meister Róbert (Lucian Blaga Központi Egyetemi Könyvtár, Kolozsvár) és munkatársai nyújtottak nagy segítséget, továbbá Egry Gábor járult hozzá több értékes megjegyzéssel. Mindnyájuknak ezúton is szeretném kifejezni köszönetemet.

¹ Lásd BÁRDI Nándor: *Az erdélyi kérdés mint közigazgatási probléma*, Magyar Kisebbség 1998/1., 123–156.

² A trianoni békeszerződéssel Romániához került területeken a három legnagyobb nemzet a következő arányban volt megtalálható (anyanyelvi adatok): 1910-ben 53,8% román, 31,6% magyar, 10,7% német; 1930-ban 58,3% román, 26,7% magyar és 9,8% német.

³ Ezzel kapcsolatban lásd BÁRDI Nándor – WÉBER Péter: *Kisebbségben és többségben. Iuliu Maniu nézőpontjai*, Limes 1998/4., 243–276.

Erdély új állami keretek között

Erdély dualizmus kori magyarországi integrációjának fél évszázados időszakát 1919 után a román integráció követte. Erdély és a többi, románok által is lakott tartománynak a Román Királysághoz történő csatolása az I. világháború végén – és ezáltal a románság túlnyomó többségét egyesítő (nemzet)állam létrehozása – a román nemzeti törekvések betetőzését jelentette. Ám még a nemzeti egység eufóriája sem tudta elfedni azokat a törésvonalakat, amelyek kezdettől fogva láthatóak voltak az új államalakulat egyes tartományai között, és már röviddel az impériumváltást követően komoly ellentétekhez vezettek.

Az érdek- és ideológiai ellentétek felszínre kerülése tulajdonképpen természetes és normális jelenségnek tekinthető egy friss parlamenti demokráciában, de intenzitásuk a román közélet jó néhány szereplőjét meglepte. Nagy-Románia alig több mint kétévtizedes fennállásának egyik legkeményebb ellentéte – a Nemzeti Liberális Párt, valamint az erdélyi Román Nemzeti Párt és a regáti Parasztpárt 1926-os egyesülése után létrejött Nemzeti Parasztpárt közötti harc – ugyanis egyúttal az ország egyes régiói (az Ókirályság⁴ és az új tartományok, különösen Erdély), vagyis pontosabban azok elitjei közötti küzdelmet is takarta. Mivel Alexandru Averescu tábornok Néppártja mellett a két említett formáció volt az időszak két legjelentősebb politikai ereje,⁵ szembenállásuk meghatározta a kor belpolitikáját. Ez a konfliktus pedig meglehetősen viharos volt, indulatos parlamenti és közéleti csatározások, választási erőszak, tiltakozó felvonulások és tömegrendezvények jellemezték. A konfrontáció jellegére természetesen nagymértékben hatottak a sajátos romániai parlamentarizmus viszonyai,⁶ illetve a nagy gazdasági válság megrázkódtatásai is.

Az egykori román–magyar határ újbóli „megjelenése” csalódással és aggodalommal töltötte el az egyesülésben hívó, annak megerősítésén munkálkodó román értelmiségieket. Közéjük tartozott Sextil Pușcariu román filológus és irodalomtörténész is, aki az I. világháború végén, majd utána aktív szerepet játszott Nagy-Románia létrejöttében és megszilárdításában.⁷ Pușcariu 1931 szeptemberében tíz írásból álló, publicisztikai hangvételű cikksorozatot szentelt a kérdésnek „a konstruktív regionalizmus jegyében”.⁸

⁴ „Vechiul Regat”, röviden „regat” (magyarosan „regát”), azaz az I. világháború előtti Román Királyság (Havasalföld, Moldva és Dobrudzsa).

⁵ A Nemzeti Liberális Párt 1922–1926, 1927–1928, majd 1933–1937 között volt kormányon, a Nemzeti Parasztpárt pedig 1928–1931 és 1932–1933 között. Az 1920–1921 és 1926–1927 között kormányzó Averescu-féle Néppárt is elsősorban a liberálisoktól függött, a többi kormány – például Alexandru Vaida-Voievod (1919–1920), Nicoale Iorga (1931–1932) vagy Octavian Goga (1937–1938) kormánya – pedig csak viszonylag rövid ideig volt hatalmon.

⁶ Erről lásd PALOTÁS Emil: *Kelet-Európa története a 20. század első felében*, Osiris, Budapest, 2003, 373–374.

⁷ Sextil Pușcariu (Brassó, 1877 – Kolozsvár, 1948) 1918-ban a bukovinai Nemzeti Tanács alelnöke volt, 1919–1920-ban pedig a kolozsvári román egyetem megszervezőjeként és első rektoraként ténykedett. 1922–25 között Románia népszövetségi küldötte volt. A Román Nyelv Múzeumának megalapítója.

⁸ Sextil PUȘCARIU: *Problema ardeleană în politica românească*, Cluj, 1931, 7.

A cikkek a Drumul Nou hasábjain jelentek meg (1931-ben), később pedig egy kis könyvecskében is kiadták őket, *Az erdélyi kérdés a román politikában* címmel.⁹

A szerző tulajdonképpen arra a problémahalmazra keresi a választ, hogy hiába a „dákoromán szellemiségű”, egységes oktatás, az erdélyi iskolákból kikerülő fiatalok a mindennapi élet tapasztalatai hatására „ádáz regionalistákká” válnak (4–5). Bár Pușcariu megállapítja, hogy az erdélyi kérdés már nem annyira akut, mint amilyen tíz évvel korábban volt, mégis létezik, és foglalkozni kell vele (15). Az ügy jelentőségét jelzi, hogy szerinte a romániai belpolitika labilitását épp az új tartományok és az Ókirályság közötti alapvető különbségekben kell keresni (4), és az a körülmény, hogy a regionalista összetartás nagyobb a pártfegyelemnél (5).

Sextil Pușcariu publicisztikái természetesen elsősorban szerzőjük véleményét és nézeteit tükrözik, aki a korabeli diskurzushoz képest meglehetősen visszafogottan elemzi a helyzetet, és célzatosan állapítja meg (teríti szét) az érintettek felelősségének mértékét. Az írásokból mindazonáltal jól kirajzolódnak az erdélyi kérdés különböző síkjai és a román politikai eliten belül húzódó törésvonalak. Ez pedig segít megvilágítani, hogy miért és hogyan lett az egyesülés örömeiből kemény, időnként kíméletlen román–román belviszály.

Román–román törésvonalak

A regionalizmus valós jelenség volt, mivel Nagy-Románia több, rendkívül eltérő jellemű terület egyesülésével jött létre. Az Ókirályság, a Magyarországtól megszerzett Erdély és a Bánság, az Ausztriától elcsatolt Bukovina és az Oroszországból kivált Besszarábia jelentősen különböztek egymástól. Mindegyik tartomány sajátos jogrenddel, oktatási és pénzügyrendszerrel, politikai kultúrával, kulturális és társadalmi viszonyokkal rendelkezett. Egy átmeneti, koraújkori epizódot (Vitéz Mihály havasalföldi vajda 1600-as hódítását) leszámítva a területek többsége most került először egy állami keretbe. Ezek a szemmel is látható különbségek¹⁰ komoly kihívást jelentettek az I. világháború után az ország egységesítésén fáradozó román elitnek számára, különösen Erdély esetében.

Sextil Pușcariu – anélkül, hogy eltúlozná az Erdély és az Ókirályság közötti mentalitásbeli és kulturális különbségeket – az egyik cikkben (*Két kultúra – két mentalitás*) részletesebben is kitér azokra a már az I. világháború előtt is létező eltérésekre, amelyek problémaként csak az egyesülés után jelentkeztek. Szerinte a nézetellentétek nemcsak „anyagi érdekek banális és mulandó ütközéséből erednek” (43), hanem jóval régebbiek. Állítását a 19. század első feléből származó, illetve újabb példákkal támaszt alá. Igaz, végeredményben mindkét elitcsoport a modernizáció nyugati mintáit követte, ám azo-

⁹ Pușcariu írásait a 8. jegyzetben leírt, *Problema ardeleană în politica românească* című kötet alapján idézem; az oldalszámokat a továbbiakban a főszövegben hivatkozom.

¹⁰ Ezzel kapcsolatban lásd SZÁSZ Zsombor: *Erdély román közigazgatása*, Magyar Szemle 1929. október, 164.

kat máshonnan vették át a Kárpátok két oldalán – Erdélyben és Bukovinában a német és a magyar, Havasalföldön és Moldvában pedig a francia hatás volt a meghatározó. A modellek is meglehetősen eltérő közegekbe épültek be: míg az Erdélyben és a dualista Magyarország közéletében és politikájában szocializálódott román politikusok közép-európai kontextusban, a Monarchia intézményrendszerében ténykedtek, a regáti politika alapjait a bizánci, majd az oszmán kultúrkörhöz való tartozás határozta meg.¹¹ A nemzeti jelleg különbözőségeit Pușcariu az erdélyiek megfontolt lassúságában és alaposágában, illetve a regátiak gyorsaságában, ösztönös ügyességében és kísérletező kedvében is megnyilvánulni látja. A siker érdekében azonban ezek ötvözésére, egyesítésére van szükség, azaz továbbra is a francia, újlatin kultúrát kell követni, ám fel kell használni a német civilizáció hatásait is. „A két különböző kultúrából eredő két mentalitás [...] nem kizárja, hanem kiegészíti egymást” – írja Pușcariu, egyfajta kompromisszumot jelentő szintézist sugallva (46).

Ugyanakkor arra is rámutat, hogy a kulturális törésvonal nem csupán a Monarchia egykori határán húzódott, hanem a magyarországi román társadalmon belül is megfigyelhető volt. Az Ókirálysággal régi és folyamatos kapcsolatokat ápoló ortodox Dél-Erdély és a túlnyomó részben görög katolikus, a Habsburgok felé orientálódó Észak-Erdély¹² közötti antagonizmus a Román Nemzeti Párt és az Octavian Goga körül tömörülő „acélos fiatalok”¹³ közötti nézeteltérésekben is jelentkezett. Míg az „acélosok” büszkén tekintettek a dinamikusan fejlődő Román Királyságra, amelyben a románság Piemontját látták, Iuliu Maniu és az RNP lenézte Románia „balkanizmusát”, romanizmusuk Erdély-központú volt, és inkább a románok Monarchián belüli egyesüléséről, Nagy-Ausztriáról álmodoztak (16–17). Ez a nézetkülönbség az egyesülést követően abban nyilvánult meg, hogy Goga és társai a regáti politikai pártokba való belépést tartották szükségesnek, míg Maniu a kormányzótanács irányította Erdélyért szállt síkra.

Maniuek ugyanis nem tudtak fenntartások nélkül azonosulni a regáti rendszerrel, ami már az egyesülés körülményeiben is megmutatkozott. Amikor az Osztrák–Magyar Monarchia háborús vereségével a Monarchia románlakta területeinek Romániához csatolása elérhető közelségbe került, a helyi elitek pedig egyre nyíltabban hangoztatták kiválási, majd egyesülési szándékaikat, és küldöttségeket menesztettek Iașiba,¹⁴ a bizonytalan külpolitikai helyzethez való alkalmazkodást leszámítva is voltak bizonyos kétségek az egyesüléssel kapcsolatban. Míg a román kormányzat a magyarországi románság

¹¹ Vö. BORSI-KÁLMÁN Béla: *Nemzeti gyűlölködés vagy kiengesztelődés. Gondolatok a magyar–román (román–magyar) párbeszéd reális feltételeiről* = Uő.: *Megközelítések. Tanulmányok a magyar–román (román–magyar) kapcsolattörténetről és identitásról*, Lucidus, Budapest, 2011, 201–203; Uő.: *Hasonlóságok, különbségek – és tanulságok* = Uő.: *Megközelítések*, 155–185.

¹² Vö. VOICU BOGDAN: *Etnie, confesiune și comportament electoral în Transilvania*, Presa Universitară Clujeană, 2001, 66–71. Az említett különbségek társadalmi síkon is léteztek: míg az észak-erdélyi román elit részben a kis- vagy középnemességből került ki, Dél-Erdélyben inkább a paraszti, határőri vagy egyházi (görögkeleti) származás volt a gyakoribb (köszönet Egy Gábornak az észrevételért).

¹³ Vö. *Erdély története*, III., főszerk. Köpeczi Béla, szerk. Szász Zoltán, Akadémiai, Budapest, 1986, 1682–1683.

¹⁴ Bukarest 1916 végi eleste után a román kormányzat ideiglenesen a moldvai Iașiba tette át székhelyét.

mihamarabbi és feltétel nélküli csatlakozását szorgalmazta, a Központi Román Nemzeti Tanácsban¹⁵ csak hosszas viták eredményeképpen tudtak megegyezni az egyesülés módjáról.¹⁶ Az egyesülést végül „feltétel nélkül” mondták ki, ugyanakkor szükségesnek tartották rögzíteni saját intézmények és az ideiglenes autonómia fenntartását is.

Az ókiráltsági és erdélyi elit küzdelmei és részben az egyesülés közvetlen következményei hamarosan felülírták a korábbi belső nézetkülönbségeket utóbbi csoport nagyobb részénél. A gyulafehérvári nagygyűlésben kicsúcsosodó nemzeti önszerveződés és az önként kimondott csatlakozás alapján az erdélyi románok elutasították, hogy Ion I. C. Brătianu, a korszak legjelentősebb román politikusa és a regátiak meghódított területként, mintegy gyarmatként kezeljék Erdélyt (12). Ez a sértett büszkeség,¹⁷ amely a regáti elitek gyakran gátlástalan térfoglalását, az erőszakos centralizációt és egységesítést megtapasztalva csak tovább erősödött az erdélyiekben, jelentősen hozzájárult a regionalista politika kibontakozásához és sikeréhez. A regionális vezető testületeket (például az Erdélyi Kormányzótanácsot) ugyan 1920-ban megszüntették, és az új tartományok fokozatosan integrálódtak Nagy-Romániába, az erdélyi öntudat hamarosan éppen a regionalizmusban és a decentralizációs törekvésekben öltött újra testet – komoly felzúdulást okozva a román közéletben.¹⁸

Pártok és politikák

Sextil Pușcariu cikkeiben sorra veszi a nagyobb politikai erőket – a Nemzeti Liberális Pártot, az Averescu-féle Néppártot, a Nemzeti (majd Nemzeti Paraszt-) Pártot, illetve Nicolae Iorga pártját –, és röviden jellemzi ezen alakulatok és az általuk vezetett kormányok Erdélyhez és az erdélyiekhez való viszonyát. Ám ahelyett, hogy részletesen elemezné az egyes kormányok politikáját, inkább csak azok tévedéseire és hibáira koncentrál, valamint az ezekből következő ellentétekre mutat rá. A romániai közéletre jellemző módon az egyes pártok és kabinetek ténykedését azok vezető személyiségein keresztül értékeli.

Az erdélyi kérdés egyike a központi konfliktusát a két világháború közötti időszak meghatározó pártjai – a liberálisok és a nemzeti parasztpártiak – és azok vezetői – Ion I. C.

¹⁵ A KRNT 1918. október 31-én alakult meg Budapesten a Román Nemzeti Párt és a Magyarországi Szociáldemokrata Párt román szekciójának képviselőiből.

¹⁶ A román történeti munkák ezt kevésbé hangsúlyozzák, lásd például *Istoria Românilor*, VII./II., szerk. Gheorghe Platon, Editura Enciclopedică, București, 2003, 518. Vö. *Magyarország története*, VIII/1., főszerk. Ránki György, szerk. Hajdu Tibor – Tilkovszky Loránt, Akadémiai, Budapest, 1978, 114–116; *Erdély története*, III., 1714–1718.

¹⁷ Ezzel kapcsolatban lásd SZÁSZ Zsombor: *Az erdélyi románság regionalista törekvései*, Magyar Szemle 1931. december, 353–354.

¹⁸ *Uo.*, 351–359. Lásd még például Ion Cristea *Separatism, autonomie, descentralizare* című cikkét a *Drumul Nou* 1931. szeptember 20-i számában; valamint BARDI: *Az erdélyi kérdés mint közigazgatási probléma*; Romul BOILĂ: *Tanulmány a területileg kiegészült román állam újjászervezéséről. Előzetes alkotmánytervezettel és rövid indoklással (részletek)*, Magyar Kisebbség 1998/1.; Irina LIVEZEANU: *Cultură și naționalism în România Mare 1918–1930*, Humanitas, București, 1998, 193–195.

Brătianu¹⁹ és Iuliu Maniu – közötti politikai és személyes ellentétbe sűríti Pușcariu. Szerinte ugyanis mindkét politikus úgy vélte, hogy az általa irányított politikai erő hivatott vezetni Nagy-Romániát, miközben kölcsönösen le is becsülték az ellenfél erejét (10). Megegyezésre való képtelenségük,²⁰ majd küzdelmük ezután rányomta a bélyegét az I. világháború utáni évekre, és kitöltötte a romániai belpolitikát. Pușcariu megemlíti azt a „sajnálatos epizódot” is, amikor az ellenzékben lévő nemzeti párti és parasztpárti politikusok nem vettek részt a koronázási ünnepségeken (27),²¹ de az ellenzékiek ugyanilyen határozottan vetették el a liberálisok által kidolgozott és elfogadott alkotmányt is.²²

A szembenállás a már említett rivalizáláson túl két eltérő törekvést is takart. Míg a Maniu körül tömörülő erdélyi politikusok fontosnak tartották a hagyományos intézmények megőrzését és a tartomány különállásának minél tovább történő fenntartását – ami saját pozícióik erősítését is jelentette –, addig Brătianu, a regátiak és az erdélyi elit kisebb része egy rövid átmeneti idő után az új tartományok minél gyorsabb és teljesebb integrációját szorgalmazták. Ennek az integrációnak pedig természetesen a „történelmi” pártokon keresztül kellett volna történnie, azaz a korábbi román nemzetiségi-regionális pártok beolvadásával. A pártok egyesülése azonban elmaradt, a bukovinai és erdélyi vezetők kívül akartak maradni a regáti pártpolitikán, és minél többet meg akartak őrizni autonómiájukból (8–9).

A regionalizmus és a regionális alapú konfliktusok legfőbb okát azonban Pușcariu a román politikai élet rákfénéjének tekintett párt- és érdekpolitikában („politicianism”) látja. A pártpolitikai csatározások, visszaélések és a klientúraépítés mellett viszont az Erdélyben alkalmazott rossz közigazgatás, a különféle kormányzati hibák, az ismerethiányból fakadó igazságtalanságok is hozzájárultak a Kárpátok két oldalán élők közötti viszony megromlásához. Ugyanakkor a sokat kárhozott érdekpolitikán túl az erdélyiek sérelmeiben nem lát rendszert, ezért azokat csak példákon keresztül mutatja be. Például még 1918-ben megütközve tapasztalta a leendő erdélyi prefektusi tisztségekért való tülekedést, később pedig keserűen nyugtázza, hogy a regátiak olykor „hazafiassági leckéket” (71) akartak adni az erdélyieknek, akiket gyakran „elmagyarosítottaknak”, nemzettudatukban meggyengülteknek tartottak. Bár Pușcariu is felhossa, hogy az erdélyieket időnként mellőzték egyes területeken (39),²³ és egyfajta sajátos regáti összetartás („regáti regionalizmus” [60]) kialakulásáról is említést tesz, ezt inkább a konkurencia-

¹⁹ Brătianu a cikkek keletkezésekor már nem volt életben (1927-ben meghalt).

²⁰ Pamfil Șeicaru román újságíró és ügyvéd szerint főleg Iuliu Maniu múlt, hogy 1921 végén, hosszas tárgyalások után sem sikerült megegyeznie a két politikusnak. Șeicaru idézi Ioan SCURTU – Gheorghe BUZATU: *Istoria Românilor în secolul XX*, Paideia, București, 1999, 136.

²¹ Az 1922. október 22-én megtartott ünnepség a Román Királyság „kiegészülését” volt hivatott jelképezni.

²² SCURTU–BUZATU: *I. M.*, 152.

²³ Vö. SZÁSZ: *Az erdélyi románság regionalista törekvései*, 350–352. Érdekes párhuzam kínálkozik az 1938–1941 közötti revíziós sikerek utáni magyar berendezkedéssel, amikor nagy számban érkeztek magyarországi hivatalnokok („anyások”) a visszacsatolt területekre, nem egyszer komoly ellenérzéseket váltva ki a helyi magyarok köreiben.

harccal magyarázza; az erdélyiek kimondott üldöztetését pedig már ellenpéldákkal cáfolja (54–60). Az erdélyiek elégedetlensége mögött Pușcariu szerint gyakran személyes okok húzódnak, valamint az a csalódás, hogy sokan többet, nagyobb társadalmi előrelépést vártak a magyar uralom bukásától. Sérelemként élték meg azt is, hogy a regáti román politikusok, tisztviselők, szakemberek, tanárok gyakran „felszabadítókként” viselkedtek a „felszabadítottak” tekintett erdélyiekkel (67).

Pușcariu számos konfliktus okát véli felfedezni abban is, hogy alkalmatlan emberek kerültek fontos pozíciókba – regátiak és erdélyiek egyaránt. Visszatérő motívumként jelenik meg a már említett klientúraépítés, az Ókirályságból érkező oportunista kalandorok (12–13) és inkompetens munkatársak (19, 26, 39–40) – mégpedig pártpolitikai hovatartozástól függetlenül. Azaz mind a nemzeti liberális Brătianunál, mind a nemzeti parasztpárti Maniunál vagy Iorgánál vagy az Averescu-párti Gogánál. A megoldást Pușcariu abban látja, hogy be kell vonni az (arra alkalmas) erdélyieket Erdély kormányzásába és igazgatásába – ez az igény többször megjelenik az egyes írásokban, a többi új tartományra is kiterjesztve (például 13–14).

Az erdélyiek ellenérzései a regátiakkal szemben azonban korántsem voltak egyoldalúak – mutat rá Sextil Pușcariu a *Csalódások* című cikkben. Az I. világháború előtt ugyanis is az erdélyiek iránt nagy illúziókat és túlzott elvárásokat tápláltak, és főleg a közélet morális megújítását várták tőlük. A magyar uralommal dacoló erdélyi románokat a meg nem alkuvás, a férfiasság, az idealizmus és az erkölcsösség nemes tulajdonságaival ruházták fel a Kárpátokon túl, miközben sokan érdemtelenül kerültek ilyen megítélés alá (50). Ugyanakkor a politikai passzivitás inkább az ellenállás erejét erősítette az erdélyiekben, és kevésbé az aktív harcét. Ez – és az alkalmatlan figurák megjelenése – hatalmas csalódást okozott, először a Vaida-kormány idején,²⁴ majd még nagyobb mértékben a hosszú nemzeti liberális időszak után, Maniu kormányzása alatt.²⁵

Az Erdély iránti bizalom nemcsak a regátiakban rendült meg ezek után, hanem a többi új tartomány lakosaiban is, Bessarábiától Dél-Dobrudzsáig (53). Ugyanakkor Pușcariu azt is hozzáteszi, hogy mindennek ellenére Erdély még mindig az értékek hatalmas tartalékaival bír.

A kritikákkal nem fukarkodik a szerző. Iuliu Maniut gyakran bírálja – akár a kormányzótanács, akár a nemzeti parasztpárti kormány időszaka kapcsán –, de Brătianu is megkapja a magáét. Pușcariu szerint a nemzeti liberális politikus nem ismerte az erdélyiek gondolkodását, és nem értette meg a háború utáni új időköt, azt képzelvén, hogy a megújult Románia ugyanúgy kormányozható, mint az Ókirályság. Így „Maniu legbiztosabb kortesévé lett, anélkül, hogy ezt észrevette volna” (13). Még az Erdélyt sokkal jobban ismerő, az egykor „a nemzet apostolának” (37) tekintett Nicolae Iorgát is éri kritika.

²⁴ 1919–1920 között.

²⁵ 1928–1930 között.

Konklúziók

A cikksorozat utolsó részében Pușcariu összefoglalja addigi megállapításait. Arra is rámutat, hogy a nemzeti-állami egyesülés sehol sem ment egyszerűen – más európai országokban is voltak ellentétek az egyes területek lakói között (68). Mai szemmel olvasva tanulságos, hogy Olaszország és Németország mellett példaként hozza fel Csehszlovákiát és Jugoszláviát is, ahol az állami egység már az írások megjelenésekor megkérdőjeleződött, napjainkra pedig mindkét államalakulat megszűnt. A kulturális és mentalitásbeli különbségek, a másik kellő ismerésének hiányából fakadó csalódások, a regátiak türelmetlen egységesítése és az erdélyiek makacs konzervativizmusa mellett Pușcariu elsősorban az érdekpolitikát, a politikai szupremáciáért vívott harcot, a fanatizmust és a túlzott ambíciókat teszi felelőssé a regionalizmus életre keltéséért, és azért, hogy az a falusi lakosság tömegei között is elterjedhetett. A pártok régiók szerinti elkülönülése komoly csapást mért az egységre, és a „regionalizmus politikai fegyverként katasztrofális következményekkel járt” (72). A végső konklúzió pedig az, hogy az eddigi tapasztalatok szerint az országot „nem kormányozhatják csak erdélyiek, de nélkülük sem kormányozható” (73).

Érdekes összevetni ezt a konklúziót Németh László gondolataival, amelyekre 1935-ös romániai utazása ihlette a magyar író. Németh, természetesen magyar/közép-európai szemszögből értékelve a látottakat, Románia „erdélyiesítését” tartotta volna kívánatosnak, miközben ennek fordítottja, azaz Erdély „regátosítása” zajlott.²⁶

És a magyarok?

A regáti–erdélyi szembenállást azonban a korszakban árnyalta még egy körülmény, amelyről viszont egy szó sem esik a vizsgált cikksorozatban: a kisebbségi kérdés. Márpedig az komolyan befolyásolta az erdélyi román elitcsoportok viselkedését, hiszen pont miatta nekik is szükségük volt Bukarestre.²⁷ A politikai hatalmat és a jövőbeli érvényesülés lehetőségét ugyan az impériumváltás részben biztosította számukra, ám a magyar, elmagyarosodott zsidó és német elitek gazdasági-kulturális hegemoniáját saját erőből nem voltak képesek megtörni. Így – leegyszerűsítve – az erdélyi román regionalisták ahelyett, hogy természetes szövetségesként tekintettek volna a kisebbségekre, azok pozícióit ostromolva és a regáti térhódításnak ellenállva fokozatosan kétfrontos harcba kerültek.²⁸ Ebből következőleg nem is alakulhatott ki egyfajta transznacionális, regionális érdekközösség Bukarest ellenében. Hiszen a regionalisták végeredményben ugyanazt a nemzetállamot építették, mint a regátiak, csak éppen saját („közép-euró-

²⁶ NÉMETH László: *Magyarok Romániában* [Tanú 1935/3–4.], Mentor, Marosvásárhely, 2001, 62.

²⁷ Ezzel kapcsolatban lásd LIVEZEANU: *I. m.*, 221.

²⁸ Lásd BÁRDI Nándor: *A romániai magyarság kisebbségpolitikai stratégiái a két világháború között*, Regio 1997/2., 32–67.

pai”) politikai kultúrájuk és elképzeléseik szerint, amibe beletartozott a kisebbségekhez való valamivel méltányosabb viszonyulás is.²⁹

Ám az elhúzódó, gyakran durva formákat is öltő regáti–erdélyi rivalizálás láttán a magyarországi vezető körök hajlamosak voltak túlbecsülni a regionális és regáti elitek közötti ellentéteket. Igaz, nem tulajdonítottak nekik akkora jelentőséget, mint a cseh–szlovák vagy a szerb–horvát esetben, de a revíziós elképzelésekben és propagandában ezekre is építettek.³⁰ A regionális ellentétek azonban Romániában végül nem írták felül a nemzetieket – a különféle társadalmi és külpolitikai folyamatok (például a román szélsőjobb és a magyar revizionizmus erősödése, illetve a revíziós sikerek) és egyéb változások hatására fokozatosan háttérbe szorultak, a II. világháború utáni fejleményeknek köszönhetően pedig még inkább elhalványultak. A kommunista hatalomátvételt követően Nagy-Románia egykori elitcsoportjaira többnyire hasonló sors várt: perifériára, rosszabb esetben ugyanabba a börtönbe kerültek (például a hírhedt máramarosszigeti börtönbe, ahol Iuliu Maniu és a Br tianu család több tagja is raboskodott). A diktatúra új elitjén belül már nem számított a regionális és – egy ideig – a nemzeti hovatartozás sem, csak „a Párthoz” való lojalitás. A romániai államszocializmus modernizációs kísérlete együtt járt a romániai társadalom erőteljes homogenizációjával, ami jelentős mértékben elmosta az egyes területek közötti különbségeket.³¹ Ezzel magyarázható, hogy az 1989-es fordulat után több kísérlet ellenére sem tudtak gyökeret verni a különféle regionális próbálkozások³² – a magyar kisebbség etnikai alapon való önszerveződését leszámítva.

²⁹ Az egész kérdés ennél természetesen összetettebb volt, amit a transzszilvanizmus eszméje tovább árnyalt. Lásd például K. LENGYEL Zsolt: *Kulturális kapcsolatok, regionalizmus, szövetekezési kompromisszum. Szempontok a korai transzszilvanizmus vizsgálatához 1918–1928* = Uő.: *A kompromisszum keresése. Tanulmányok a 20. századi transzszilvanizmus korai történetéhez*, Pro-Print, Csíkszereda, 2007, 7–32.

³⁰ Ezzel kapcsolatban lásd *A magyar béketárgyalások VIII. jegyzéke. Az erdélyi kérdéstről = A magyar béketárgyalások. Jelentés a Magyar Békeküldöttség működéséről Neiuilly S/S-ben 1920 januárius–március havában*, I., Külügyminisztérium, Budapest, 1920, 117–133; BETHLEN István: *Az erdélyi kérdés* = BETHLEN István *Angliai előadásai*, Genius, Budapest, é. n.

³¹ Lásd Lucian BOIA: *Romania – Borderland of Europe*, Reaktion Books, London, 2001, 15.

³² Például a Sabin Gherman-féle mozgalom, de érdemes megemlíteni az erdélyi – transznacionális – identitást népszerűsítő Provincia-kör próbálkozásait is, ám azok hatása meglehetősen korlátozott volt. Lásd a Provincia válogatott cikkeit: *Provincia 2000; 2001; 2002*, Pro Europa, Marosvásárhely, 2001; 2003; 2004.